

Bozóki Antal magiszter*

Rehabilitálás és vagyon-visszaszármaztatás – törvény és gyakorlat

Szerbiában az elvett vagyon visszaadásáról és a kárpótlásról szóló törvényt csak 2011. szeptember 26-án,¹ a rehabilitálási törvényt² pedig 2011. december 5-én fogadta el a törvényhozás, vagyis több mint 66 évvel a második világháború után.

A két törvény alkalmazása, azon túlmenően, hogy – a vajdasági magyarok szempontjából – mindkét területen vitatott rendelkezéseket is tartalmaz – lassan, vontatottan, számos akadállyal is nehezítve halad.

A vagyon-visszaszármaztatási, vagy restitúciós törvényben meghatározott határidő a kérvények átadásra 2014. március 1-jével lejárt. Az elkobzott vagyon visszaigénylésének előfeltétele a volt tulajdonos(ok) sikeres rehabilitálása.

Nem találhatóak pontos adatok arra vonatkozóan, hogy a vajdasági magyarok közül hányan indítottak rehabilitálási eljárást a bíróságok előtt, milyen számban fejeződtek be sikeresen, illetve hány van még folyamatban, sem arra vonatkozóan, hogy közülük hányan követelték vissza a konfiskált vagyont.

– A VMSZ által működtetett Jogsegélyszolgálaton keresztül kb. 200 ilyen (rehabilitálási – B. A.) eljárás indult az elmúlt években, amelyek közül kevés fejeződött be – nyilatkozta *Varga László*, a Vajdasági Magyar Szövetség parlamenti képviselője a Kossuth Rádió Határok nélkül c. 2014.11.06-án elhangzott műsorában.³ Ez a szám azonban nem teljes, és nem is végleges és *Varga* arról sem nyilatkozott, hogy ezek közül hány eljárás zárult le sikeresen. A rehabilitálási eljárások kezdeményezésének határideje egyébként öt évben van törvényileg megszabva, ami 2016. december 15-én jár le.

Ezt a két témát azonban nem tekinthetjük lezártnak mindaddig, amíg átfogó tanulmány vagy kimutatás nem készül a rehabilitálási és a

* *Bozóki Antal* magiszter, ügyvéd, kisebbségi jogi kutató, Újvidék

¹ Zakon o vraćanju oduzete imovine [Törvény az elvett vagyon visszaadásáról]. *Službeni glasnik RS* [a SZK Hivatalos Közlönye], 72. szám, 2011. szeptember 28.

² Zakon o rehabilitaciji. *Službeni glasnik RS* [a SZK Hivatalos Közlönye], 92. szám, 2011. december 7.

³ Az interjút *Németh Ernő* készítette: <http://hangtar.radio.hu/kossuth#!#2014-11-06>

restitúciós eljárásokról. Csak akkor tudunk beszámolni arról, hogy a vajdasági magyarok tekintetében mi volt a hozadéka ennek a két törvénynek. Jó lenne, ha egy ilyen tanulmány éppen a VMTT keretében készülne el, amiről aztán tudományos tanácskozást is lehetne tartani.

A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy mind a rehabilitálási, mind a vagyon-visszaszármaztatási eljárások hosszadalmasak és bonyolultak. „Nehéz és rögzös”⁴ utat kell megjárnia annak, aki vállalja ezeket a sok türelmet, kitartást és anyagi kiadást is jelentő eljárásokat.

Az ügyészségek általában a rehabilitálást ellenző véleményükkel és a rehabilitációt elrendelő végzések elleni fellebbezésekkel akadályozzák az eljárás sikeres befejezését. A bíróságok sem alkalmazzák mindig következetesen a jogszabályokat, a kérelmezőtől követelik, hogy írásos bizonyítékkal igazolja, hogy megjárta például a járeki tábort, holott köztudott, ilyen bizonyítékot nem lehet beszerezni, illetve nem mindenki őrizte meg a szabadulásakor kiadott iratot, hogy abba a helységbe vissza nem mehet, ahonnan elhurcolták.

Dobi Kálmán (1906) néhai újvidéki hentesmester rehabilitálását leánya 2012. május 22-én kérelmezte az újvidéki Felső Bíróságnál. Édesapját ugyanis 1944 novemberében elvitték a családi házától és az újvidéki folyamórség laktanyájában kivégezték. Csaknem egy évvel később az akkori hatóságok – minden bizonyíték nélkül – „elmenekült háborús bűnösnek nyilvánították”, minek alapján a családot az összes ingó és ingatlan vagyonától megfosztották.

A Szerb Köztársaság nevében eljáró újvidéki Felsőfokú Ügyészség a rehabilitálási kérelmet elvitatta, hangoztatva, hogy „nincsen bizonyíték arra vonatkozóan, hogy a nevezett személyt egyáltalán kivégezték volna”.

Az újvidéki Felső Bíróság elutasította az ügyészség álláspontjait és Dobi Kálmánt, a 2013. szeptember 23-i végzésével, rehabilitálta. A végzés kimondja, hogy Dobi Kálmánt „nemzeti okból végezték ki a Szerb Köztársaság területén, bírósági és közigazgatási ítélet nélkül, ami miatt hatályukat veszítik azok a jogi következmények, amelyek ebből a jogellenes tethből következtek”. Az újvidéki Népbizottság és Járásbíró-

⁴ H. G.: A magyarellenes atrocitások áldozataira emlékeztek Zentán. *VajdaságMa*: <http://www.vajma.info/cikk/vajdasag/17928/A-magyarellenes-atrocitasok-aldozataira-emlekeztek-Zentan.html> és Hhzs.: Mindnyájuknak kijár a rehabilitáció. *Magyar Szó*, 2014. november 11., 13. o., valamint http://www.magjarszo.com/hu/2520/vajdasag_zenta/118271/Mindny%C3%A1juknak-kij%C3%A1r-arehabilit%C3%A1ci%C3%B3.htm, 2014. november 11. [11:28].

ság 1946. évi záradéka „a meghozatalától kezdve, valamint ezeknek a jogi aktusoknak minden jogi következménye is semmis” – áll a bírósági végzésben.

Az ügyészség a rehabilitálási végzés ellen 2013. szeptember 9-én fellebbezést nyújtott be az újvidéki Fellebbviteli Bírósághoz, amely a 2014. április 30-án keltezett döntésével a fellebbezést elutasította és az elsőfokú végzést megerősítette, amely ezzel jogerős lett.

A rehabilitálási perek során több esetben találkoztam a csúrogi, mozsori és zsablyai magyarok kollektív bűnösségét kimondó két 1945. évi határozattal.

A 2014. október 30-i 3877-es számú szerb kormányhatározat⁵ első pontja kimondja, hogy a kormány „hatályon kívül helyezte⁶ a Megszállók és Segítőtársaik⁷ Vajdaságban Elkövetett Bűntetteinek Feltárását Végző Bizottság 2/45. számú, 1945. január 22-én kelt (felsőbb utasításra hivatkozó) szigorúan bizalmas⁸ határozatát,⁹ amellyel megállapította¹⁰ és háborús bűnösnek nyilvánította a vajdasági Zsablyai Járáshoz tartozó Csúrog Község valamennyi magyar és német nemzetiségű lakosát”.

A határozat második pontja „hatályon kívül helyezi a Megszállók és Segítőtársaik Vajdaságban Elkövetett Bűntetteinek Feltárását Végző Országos Bizottság 1945. március 26-án kelt (2i44/45 számú – B. A.) határozatát a vajdasági Titeli Járáshoz tartozó Mozsor Község lakosait nemzeti hovatartozás alapján háborús bűnössé nyilvánításáról”.

A titeli magyarokról – akikkel szemben ugyanazt az eljárást alkalmazták, mint a csúrogi és mozsori magyarokra – sem a két konkrét

⁵ *Službeni glasnik RS*, 121. szám, 2014. november 5. 26-27. o.

⁶ A VMSZ honlapján (<http://vmsz.org.rs/hirek/tortenesek/vmsz-kezdemenyezesere-szerb-kormany-hatalyon-kivul-helyezte-harom-falu-csurog>) található fordításban a szerb „UKIDA SE” szavakat a „HATÁLYÁT VESZTI” szavakkal jelenik meg. A szerb „ukinuti” szónak több jelentése is van: eltöröl, megszüntet, megsemmisít, érvénytelenít, hatályon kívül helyez, visszavonás (Srpskohrvatsko-madžarski rečnik/Szerbhorvát-magyar szótár. Pokrajinski zavod za izdavanje udžbenika/Tartományi tankönyvkiadó Intézet. Novi Sad, 1975. harmadik kötet, 456. o.). A „hatályát veszti” szavaknak inkább az „izgubiti pravnu snagu”, vagy a gubitak/gubljenje (pravne) važnosti felelne meg.

⁷ A 6-os alatti fordításban a szerb „pomagača” szó „segítőik”-re lett fordítva.

⁸ A 6-os alatti fordításban kimaradtak „Str. pov” szavak. Lásd a dokumentumot.

⁹ A szerb „odluka” magyar megfelelője a „döntés”, vagy „határozat”.

¹⁰ A 6-os alatti fordításban kimaradt az „utvrđivanju” szó, amellyel az ominózus döntés szerzői vélhetően a magyarok által elkövetett háborús bűnökre utalnak. A fordítási észrevételek miatt nem ártana ellenőrizni a VMSZ honlapján közölt magyar nyelvű szöveg egészét.

1945. évi, sem a mostani kormányhatározat nem tesz említést. A történelmi dokumentumok szerint, a három falu: Csúrog,¹¹ Zsablya és Mozsor csaknem minden magyar lakosát – a „kollektív bűnösségük” koholt vádjával – kitelepítették, gyűjtőtáborba szállították, vagy kivégezték.

A határozat indoklásából kiderült, hogy „jogerős határozat¹² hatályának megszűnéséről szóló határozatnak¹³ – a közigazgatási eljárási törvény 255. szakaszának 3. bekezdése szerint¹⁴ – „csak a jövőben van joghatálya”.¹⁵ Magyarán ez azt jelenti, hogy a mostani kormányhatározatnak – a bírósági rehabilitációs végzésekkel ellentétben – visszamenő/kezdetől számított hatálya nincsen. Vagyis: csak a hatályon kívül helyező határozat meghozatala napjától előre nézve érvényes (nem pedig a megszüntetett végzés keltezésétől).

¹¹ A falunak 1910-ben 10 180 lakosa volt, ebből 7211 szerb és 2730 magyar nemzetiiségű. A háború után, 1948-ban tartott összeírás szerint a lakosság 7929 főt tett ki, ebből 7293 szerb, 193 magyar, a többi más nemzetiségű. A hiányzó magyarok közül 695 személyről van arra vonatkozó adat, hogy áldozatául esett a titói rendszer terrorjának: a faluban 1944. október dereka és 1945. január 23-a között végrehajtott emberirtásnak, majd a haláltáborban elszenvedetteknek. Negyvenöt januárjában ugyanis a falu teljes maradék magyarságát háborús bűnössé nyilvánították, és a 25 km-re levő Járek (Tiszaistvánfalva) német faluban kialakított haláltáborba deportálták őket. Még a templomukat és a temetőjüket is lerombolták. Hasonló sors érte Zsablya és Mozsor helység mintegy 2300 főt kitevő magyar lakosságát is. Forrás: 1. *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása*. Budapest, 1912, Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, 880; p. 2. Matuska Márton: *A megtorlás napjai*. Újvidék, Magyar Szó – Forum, 1991, 393 p.; 3. Matuska Márton: *Hová tűntek Zsablyáról a magyarok?* Temerin, 2004, A VMDP Történelmi Bizottsága, 242 p.; 4. Teleki Júlia: *Hol vannak a sírok?* Óbecse, 2007, a szerző kiadása, 192 p. A legutóbbi (2011-es) népszámláláson 90 csúrogi, 85 zsablyai és 14 mozsori vallotta magát magyarnak. (70 év után eltörölték a magyarok kollektív bűnösségét Szerbiában – Ennek kellene örülnünk? Közzétette: Haraszthy Ágoston 2014. november 02., 18:56) <http://delhir.info/cimlap/friss-hireink/32218-2014-11-02-18-00-19>

¹² A magyar fordításban „végzés”.

¹³ A magyar fordításban „végzés”.

¹⁴ Törvény az általános közigazgatási eljárásról (A *JSZK Hivatalos Lapja*, 33/97. és 31/2001. szám, A *Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 30/2010. szám). Lásd a *Magyar Nemzeti Tanács Hivatalos Honlapján*: <http://www.mnt.org.rs/175-Torvenyek-es-egyeb-jogi-dokumentumok-magyar-nyelven> (a 37-es szám alatt).

¹⁵ Lásd az indoklás 7. bekezdésében. A 6-os alatti fordításban: „jogerős végzés hatályának megszüntetéséről szóló végzés alapján csak a jövőre nézve állhat be jogkövetkezmény”.

Amennyiben továbbvisszük ezt a gondolatot, akkor a csúrogi, zsablyai és mozsori magyarok 2014. október 30-ig (amikor a kormány meghozta a határozatot) továbbra is kollektív háborús bűnösök, attól kezdve pedig nem. Ebből az a következtetés vonható le, hogy a szerb kormány el is törölte meg nem is a három falu magyarjainak a kollektív bűnösségét. Ez a logika szerint a bíróságoknak is csak a jövőre nézve kellene rehabilitálni az ártatlanul kivégzetteket és meghurcoltakat?

Mindebből arra a következtetésre lehet jutni, hogy született egy megkésett, deklaratív¹⁶ kormányhatározat, amely a formálisan eltörli ugyan a három közösség magyarjainak kollektív háborús bűnösségét, de „csak a jövőre nézve”. Ugyanakkor nem rendezi annak sem az erkölcsi (az érintetteknek továbbra is le kell folytatni a rehabilitálási eljárásokat), sem az anyagi következményeit (a károsultak nem kapják vissza az elvett vagyonukat, nem részesülnek kárpótlásban), stb. Érdemben, tehát, nem változott semmi. Vagyis feltehető a kérdés: Mit is kaptunk ezzel a határozattal?

A vagyon-visszaszármaztatással kapcsolatban elmondható, hogy az illetékes ügynökség nagyon lassan, szinte vontatottan dolgozik, eddig kevés határozatot hozott.

Az ilyen ügyek közül kiemelném a Köztársasági Vagyon-visszaszármaztatási (ún. restitúciós) Ügynökség 2014. szeptember 29-én jogerőse vált „részleges”, határozatát, miszerint *IT visszakapta a csúrogi szülői házat*. Konkrétan annak a családi háznak és a 4ár 22m² területű szántónak a visszaadásáról van szó, amelyet a – most már – tulajdonos szüleitől konfiskáltak Csúrogon, a Zsablyai Járási Népbíróság 1945. 11. 13-i döntésével.

A tulajdonos az ingatlanokkal szabadon rendelkezhet, azzal az egyetlen feltétellel, hogy amennyiben eladná azokat, Szerbiának, Vajdaság Autonóm Tartományának és a helyi önkormányzatnak elővásárlási joga van.

A végzés azért „részleges”, mivel visszakövetelés tárgya volt egy, az ugyanazon telekkönyvi betétben és helyen lévő, 02a 88m² területű szántó is, amelynek visszaadásáról, mivel „építkezési területen lévő parcelláról van szó, utólag döntenek, amikor arra meglesznek a törvényes feltételek”. Erre akkor kerül majd sor, amikor az eljáró hatóság

¹⁶ deklaratív: kinyilatkoztató, kikiáltó, bemutató tartalmú jogi norma, ami végrehajtási rendelkezést v. szankciót nem tartalmaz (Bakos Ferenc: *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 127. o.).

„megállapít minden, a döntéshozatalhoz fontos tényt”. Hogy ez pontosan mennyi idő múlva történik meg, azt a határozat azonban már nem említi.

A kérelmező – elmondása szerint – személyesen megtekintette az ingatlanlalt és megállapította: „nagyon rossz állapotban van, és a házban valaki él”.

A határozat – ismereteim szerint – az első jogi irat, amely visszaadja a kollektív bűnösséggel is sújtott csúrogi illetékességű magyar személy elkobzott ingatlanok tulajdonjogát az egyenes ági leszármazottjának.

Az új tulajdonos azonban nem lehet teljesen elégedett a határozattal, mivel az egykori családi ház eléggé rozzant állapotban került a tulajdonába. Emellett, az ugyancsak elkobzott szántó visszaadására még várnia kell. Jogilag megoldatlan az is, hogy a mostani tulajdonosnak joga lenne-e követelni az értékkülönbséget és a 69 évi használati bért? A történelmi igazságtétel azonban mégis valamivel előbbre jutott.